



Sygn. akt IV CSK 459/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 kwietnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa K. B.
przeciwko M. B. i małoletniej I. B. reprezentowanej przez kuratora G. K.
przy udziale Prokuratora Prokuratury Okręgowej
o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 19 kwietnia 2012 r.,
skargi kasacyjnej Prokuratora Prokuratury Okręgowej
od wyroku Sądu Okręgowego
z dnia 24 maja 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu do ponownego rozpoznania i
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo, wytoczone w dniu 17 czerwca 2010 r., o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa małoletniej I. B., urodzonej w dniu 29 grudnia 2009 r. Ustalił on, że powód poznał pozwaną M. B. na przełomie września i października 2009 r., akceptując już wówczas fakt, że pozwana jest w zaawansowanej ciąży. Nadto Sąd Rejonowy ustalił, że dnia 7 stycznia 2010 r., powód uznał ojcostwo dziecka przed kierownikiem Urzędu Stanu Cywilnego w W., a w dniu 15 stycznia 2010 r. strony zawarły związek małżeński. W ocenie Sądu pierwszej instancji powodowi nie przysługuje legitymacja czynna w procesie wytoczonym na podstawie art. 78 § 1 k.r.o., ponieważ w chwili uznawania ojcostwa nie miał żadnych wątpliwości, że nie jest biologicznym ojcem małoletniej.

Apelację powoda oddalił Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 24 maja 2011 r., dzieląc ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i uznając za bezsporne okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Podzielił pogląd Sądu pierwszej instancji, że powodowi nie przysługuje legitymacja do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa w sytuacji, gdy powód złożył oświadczenie o uznaniu ojcostwa wiedząc już, że nie jest biologicznym ojcem dziecka. W ocenie Sądu odwoławczego, uznanie ojcostwa powinno być dokonane tylko przez ojca genetycznego, ponieważ istotą uznania jest zgodność z prawdą genetyczną. Dowiedzenie się przez powoda, jeszcze przed uznaniem ojcostwa, że dziecko od niego nie pochodzi, powoduje, że mężczyzna nie ma legitymacji do wytoczenia powództwa określonego w art. 78 § 1 k.r.o.

Sąd drugiej instancji nadto przyjął, że nawet gdyby uznać, że legitymacja dla wytoczenia powództwa nie zależy od uznania dokonanego w dobrej lub złej wierze, to i tak powództwo w niniejszej sprawie podlegałoby oddaleniu z powodu uchybienia sześciomiesięcznemu terminowi do jego wytoczenia. Ponieważ powód powziął wiadomość, że nie jest ojcem dziecka najpóźniej w połowie października 2009 r., a powództwo wytoczył dopiero 16 czerwca 2010 r., to uczynił to po upływie terminu przewidzianego w art. 78 § 1 k.r.o., uznał Sąd odwoławczy.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył w całości skargą kasacyjną Prokurator Okręgowy, zarzucając błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 78 § 1

k.r.o. polegające na przyjęciu przez Sąd Okręgowy, że wiedza mężczyzny przed uznaniem ojcostwa, iż dziecko od niego nie pochodzi pozbawia go legitymacji do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania. Skarżący zakwestionował również wykładnię art. 78 § 1 k.r.o. dokonaną przez Sąd Okręgowy, iż bieg sześciomiesięcznego terminu do wytoczenia powództwa może rozpocząć się przed dniem uznania ojcostwa oraz przed dniem urodzenia się dziecka.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej stwierdzono, że legitymacji do wytoczenia powództwa przez mężczyznę, który uznał dziecko, nie wyłącza okoliczność, że w dniu uznania miał on świadomość, iż nie jest ojcem genetycznym dziecka. W ocenie skarżącego powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa przysługuje każdemu mężczyźnie niezależnie od dobrej lub złej wiary w chwili uznania.

Skarżący przyznał, że chociaż przepis art. 78 § 1 k.r.o. wprost nie określa, czy bieg terminu do wniesienia powództwa może rozpocząć się przed dniem uznania ojcostwa, to jednak brzmienie tego przepisu przesądza, że bieg określonego w nim terminu nie może rozpocząć się przed urodzeniem się dziecka.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota podniesionego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 78 § 1 k.r.o. poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie sprowadza się do kwestionowania przez skarżącego prawidłowości przyjętego przez Sąd drugiej instancji stanowiska, że wiedza mężczyzny o braku istnienia więzi biologicznej z dzieckiem, posiadana przed złożeniem przez niego oświadczenia o uznaniu ojcostwa tego dziecka, pozbawia go legitymacji do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, a także iż bieg terminu sześciomiesięcznego do wystąpienia z przedmiotowym powództwem może rozpocząć się przez złożeniem oświadczenia o uznaniu ojcostwa.

Odnosząc się do powyższego zarzutu w pierwszej kolejności wskazać należy, że nowelizacja kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dokonana ustawą z dnia 9 listopada 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 220, poz. 1431), w sposób zasadniczy

zmodyfikowała dotychczasową regulację kodeksową dotyczącą ojcostwa (przepisy oddziału 2, rozdziału I, działu IA), m.in. w zakresie charakteru prawnego oraz trybu uznania przez mężczyznę istnienia więzi rodzicielskiej z dzieckiem, a także środka i przesłanek negowania przez niego skuteczności złożonego oświadczeniu o uznaniu. Zmiany w przedmiotowej materii - jak podkreśla się w uzasadnieniu do projektu przywołanej powyżej ustawy nowelizującej (Sejm RP VI kadencji, druk sejmowy nr 888) - wynikają ze zmiany koncepcji ujęcia przez ustawodawcę problematyki ustalenia istnienia stosunku rodzicielskiego pomiędzy ojcem a dzieckiem, polegającej na odejściu od dotychczas statutowanej na gruncie kodeksu konstrukcji "uznania dziecka" opartej na elemencie woli (art. 72 i nast. k.r.o. w brzmieniu sprzed nowelizacji z dnia 6 listopada 2006 r.) na rzecz konstrukcji "ustalenia ojcostwa", w której uznanie przez mężczyznę istnienia więzi rodzicielskiej stanowi w istocie akt wiedzy o biologicznym pochodzeniu dziecka od niego (art. 72 - 86 k.r.o. w obecnym brzmieniu). W ocenie ustawodawcy przeobrażenia społeczne, zmiana kontekstu prawnego, a także postęp technologiczny w zakresie możliwości ustalenia istnienia więzi biologicznej pomiędzy dzieckiem a matką i ojcem jakie nastąpiły od momentu wejścia w życie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przemawiają za rezygnacją z koncepcji kształtowania stosunków prawnorodzinnych opartych na konstrukcji oświadczenia woli i przyznaniem we współczesnej regulacji kodeksowej prymatu zasadzie rzeczywistego związku biologicznego pomiędzy rodzicami a dzieckiem.

Rozwiązania wprowadzone do k.r.o. ustawą z dnia 6 listopada 2008 r., akcentujące znaczenie więzi biologicznej na płaszczyźnie stosunków rodzicielskich, stanowią również wyraz dostosowania regulacji krajowej do standardów prawa międzynarodowego, w tym zwłaszcza wynikających z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej Konwencji o statusie dziecka pozamałżeńskiego sporządzonej w Strasburgu w dniu 15 października 1975 roku (Dz.U. 1999, nr 79, poz. 888). Konwencja ta, statuująca jednolity standard regulacyjny zmierzający do zrównania pozycji prawnej dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich, w zakresie ustalenia ojcostwa akcentuje zgodność uznania dziecka z rzeczywistym ojcostwem uznającego mężczyzny (art. 4 konwencji). Wyrazem takiego ujęcia jest m.in. przyjęcie, że dobrowolne uznanie dziecka nie

może być przedmiotem sprzeciwu ani zaskarżenia, chyba że prawo krajowe przewiduje taką możliwość, w przypadku gdy mężczyzna uznający dziecko nie jest biologicznym ojcem (art. 4), a także wprowadzeniu obowiązku oparcia postępowania dowodowego w ramach postępowania o ustalenia ojcostwa na dowodach naukowych mających pomóc w ustaleniu lub wykluczeniu ojcostwa (art. 5).

Konsekwencją traktowania *de lege lata* uznania ojcostwa jako aktu wiedzy o pochodzeniu dziecka od określonych osób, współuczestniczących w czynnościach koniecznych do uznania istnienia więzi rodzicielskiej pomiędzy mężczyzną a dzieckiem, jest również zmiana w zakresie środków prawnych służących do kwestionowania skuteczności złożonego przez mężczyznę oświadczenia wiedzy w tym przedmiocie. Zwrócić bowiem należy uwagę, że na gruncie regulacji k.r.o., w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 6 listopada 2008 r., w ramach powództwa o unieważnienie oświadczenia o uznaniu dziecka (art. 80 § 1 k.r.o. w ówczesnym brzmieniu) dopuszczalne było m.in. powoływanie się przez mężczyznę na wady oświadczenia woli przy składaniu oświadczenia w przedmiocie uznania dziecka (por. np. uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 6 października 1969 r., sygn. akt III CZP 25/69, publ. OSN 1970, nr 5, poz. 75; wyrok SN z dnia 28 czerwca 1967 r., sygn. akt II CR 87/97, publ. OSP 1968, nr 4, poz. 81, wyrok SN z dnia 23 grudnia 1982, sygn. akt IV CR 514/82, niepubl. wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1981 r., sygn. akt I CR 204/81, wyrok SN z dnia 6 grudnia 1973 r., sygn. akt II CR 560/73, niepubl.; wyrok SN z dnia 12 kwietnia 1972 r., sygn. akt 51/72, publ. OSNC 1972/10/182). Równocześnie, co stanowiło wyraz preferowania na tle ówczesnie obowiązującej regulacji kodeksowej elementu woli w nad istnieniem rzeczywistej więzi biologicznej pomiędzy dzieckiem a uznającym ojcostwo mężczyzną, przyjmowano, że mężczyzna nie może żądać unieważnienia uznania dziecka tylko z tej przyczyny, iż nie jest on ojcem dziecka (por. uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 6 października 1969 r., sygn. akt III CZP 25/69, publ. OSN 1970, nr 5, poz. 75; wyrok SN z dnia 22 marca 1976 r., sygn. akt I CR 47/76, niepubl.; wyrok SN z dnia 2 marca 1970 r., sygn. akt II CR 646/69, niepubl.). Natomiast na gruncie obecnie obowiązującego stanu prawnego, odmiennie niż w stanie prawnym sprzed

wejście w życie noweli z dnia 6 listopada 2008 r., podstawą żądania ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa może być wyłącznie fakt, iż dziecko nie pochodzi od mężczyzny, który uznał swoje ojcostwo tego dziecka.

Artykuł 78 § 1 k.r.o. w obecnym brzmieniu przewiduje, że mężczyzna, który uznał dziecko może wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się, że dziecko od niego nie pochodzi. Przedmiotowa regulacja dopuszczająca możliwość kwestionowania złożonego przez mężczyznę, który nie jest biologicznym ojcem dziecka, skuteczności oświadczenia o uznaniu ojcostwa i jednocześnie ograniczająca pod względem czasowym możliwość wystąpienia ze stosowanym powództwem do sądu stanowi - co należy podkreślić - wyraz kompromisu pomiędzy eksponowaną na gruncie kodeksowym zasadą ustalenia ojcostwa zgodnie z "prawdą genetyczną" a zasadą ochrony dziecka przez stabilizację jego stanu cywilnego.

Mając na względzie powyższe uwagi stwierdzić należy, że wykładnia art. 78 § 1 *in principio* k.r.o. wskazuje, iż legitymacja do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa przysługuje każdemu mężczyźnie nie będącemu ojcem biologicznym dziecka, który uznał ojcostwo bez względu na to, czy w momencie składania stosowanego oświadczenia wiedział on o braku istnienia więzi biologicznej pomiędzy nim a dzieckiem, którego ojcostwo uznał. Taka wykładnia przywołanego przepisu uwzględnia również, eksponowaną na tle kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz europejskiej konwencji o statusie dziecka pozamałżeńskiego, preferencję w zakresie opierania stosunków prawnorodzinnych pomiędzy rodzicami a dzieckiem na rzeczywistej, tj. zgodnej z "prawdą genetyczną", więzi z dzieckiem. Nie znajduje zatem oparcia w brzmieniu przepisów k.r.o. i przywołanej konwencji, jak słusznie podnosi skarżący w skardze kasacyjnej, stanowisko przyjęte przez Sąd Okręgowy uzależniające przysługiwanie mężczyźnie, który nie jest ojcem dziecka, legitymacji do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa od stanu jego wiedzy co do istnienia biologicznej więzi z dzieckiem w chwili składania stosownego oświadczenia o uznaniu. Taka bowiem wykładnia art. 78 § 1 k.r.o., akcentująca w głównej mierze zasadę ochrony stabilności stanu cywilnego dziecka poprzez uznanie,

że mężczyzna posiadający wiedzę o braku istnienia więzi biologicznej (genetycznej) z dzieckiem w chwili składania oświadczenia o uznaniu dziecka pozbawiony jest możliwości późniejszego powoływania się na bezskuteczność złożonego oświadczenia (wystąpienia z powództwem o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa), pozostaje w sprzeczności z wynikami wykładni językowej, celowościowej i historycznej przywołanego przepisu. Ten bowiem w swoim brzmieniu, poza brakiem przesłanki istnienia więzi genetycznej ojca z dzieckiem i wymogiem wytoczenia powództwa we właściwym terminie, w żaden inny sposób nie ogranicza mężczyźnie uprawnienia do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa. Zwrócić przy tym należy uwagę, że funkcja ochrony dziecka, ujmowana w ramy zasady stabilności jego stanu cywilnego, wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, na tle art. 78 § 1 k.r.o. nie jest realizowana na płaszczyźnie przesłanek warunkujących istnienie legitymacji do wytoczenia przez mężczyznę, który nie jest ojcem dziecka, powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, lecz w drodze temporalnego ograniczenia możliwości wystąpienia z przedmiotowym powództwem, poprzez wprowadzenie relatywnie krótkiego, bo sześciomiesięcznego, terminu na jego wytoczenie, którego bieg rozpoczyna się w dniu uzyskania przez mężczyznę wiedzy o braku pochodzenia dziecka od niego (por. uzasadnienie do projektu ustawy nowelizującej z dnia 8 listopada 2008 r.).

Sąd drugiej instancji, odwołując się do efektów wykładni językowej art. 78 § 1 k.r.o. przyjął również - co także trafnie kwestionuje skarżący - że nawet w razie uznania istnienia legitymacji czynnej K. B. do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa I. B. nie było dopuszczalne uwzględnienie tego powództwa ze względu na upływ wskazanego w przywołanym przepisie terminu do jego wytoczenia. W następstwie ustalenia, że powód jeszcze przed uznaniem dziecka wiedział o braku istnienia biologicznej więzi z dzieckiem, Sąd uznał, powołując się na treść art. 78 § 1 *in fine* k.r.o., iż bieg terminu do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa rozpoczął się jeszcze przed złożeniem przez powoda oświadczenia o uznaniu ojcostwa. Taka wykładnia art. 78 § 1 k.r.o., uwzględniając stan faktyczny tej sprawy, prowadzi do efektów interpretacyjnych trudnych do zaakceptowania ze względu na założenie

racjonalności ustawodawcy. Wykładnia ta zakłada bowiem, że w świetle art. 78 § 1 k.r.o. dopuszczalny jest upływ terminu do wytoczenia powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa jeszcze przed złożeniem przez mężczyznę stosownego oświadczenia w tym przedmiocie. Przepis art. 78 § 1 k.r.o. co prawda wskazuje, że bieg terminu na wytoczenie powództwa o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa rozpoczyna się z dniem, w którym dowiedział się, iż nie jest ojcem uznanego dziecka, to jednak założenie racjonalności ustawodawcy wymaga przyjęcia, iż bieg terminu do kwestionowania skuteczności złożonego oświadczenia o uznaniu ojcostwa nie może rozpocząć się wcześniej niż w dniu złożenia oświadczenia w tym przedmiocie.

Sąd Najwyższy z powyższych względów uznał skargę kasacyjną za uzasadnioną i orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.